Van privé naar publiek

De zussen Geertruyd en Constance in Huygens' poëzie

Frans R.E. Blom

Hoe komt het toch dat Constantijn Huygens het familieleven van binnenshuis zo vaak buitenshuis verkondigt. Vader, moeder, echtgenote, broer, zussen, kinderen en kleinkinderen: alle leden van het gezin figureren in zijn poëzie. Het is wellicht één van de redenen voor Huygens' veel genoemde menselijke, autobiografische toon. Nog opmerkelijker is het dat deze dichter zijn gezinsleden ook een rol laat spelen in de adressering van zijn poëtische werken. Als hij op 28-jarige leeftijd zijn eerste verzamelbundel publiceert, is weliswaar de primaire opdracht van de *Otia* gericht tot Daniël Heinsius, maar dieper in het werk deelt het hele gezin in de publieke aanbieding.[1] Moeder Susanna Hoefnagel ontvangt met de opdracht bij het derde boek de religieuze gedichten, aan broer Maurits is de serie 'Characteres dat zijn Printen' in boek 5 gericht, en de afdeling Franse en Italiaanse composities in boek 2 is opgedragen aan de twee zussen Geertruyd en Constance.

Meer leden van het gezin kunnen er bij de dedicaties van de *Otia* in 1625 geen ontvangende rol spelen. Een jaar tevoren is de *pater familias*, Christiaan Huygens sr., overleden. Zijn nagedachtenis is trouwens nog sterk aanwezig in het boek, want de 'Voorspraeck van de Printen' roemt de oudste broer in de ambtelijke hoedanigheid van Secretaris van de Raad van State, en dus als de waardige erfopvolger van zijn vader. Verder zijn van het oorspronkelijke dochterskwartet in het gezin twee zusjes niet meer in leven: Elisabeth, het oudste meisje, is meer dan een decennium geleden op de leeftijd van 14 jaar overleden; Catharine is in 1618 doodgegaan, op 17-jarige leeftijd. Hun beider nagedachtenis is niet meer aanwezig in de dedicatie bij het tweede boek van de *Otia* aan de twee overige zussen.

Huygens' zusjes hebben een vooraanstaande plek in het boek *Het volk met lange rokken. Vrouwen rondom Constantijn Huygens* uit 1987. Aan de hand van brieven en andere egodocumenten evoceert Elisabeth Keesing vier intelligente en levenslustige meisjes en jonge vrouwen in een warme relatie tot hun broer. Het zijn kleurrijke biografische portretten, waaraan dit artikel weinig kan en zal toevoegen. Deze bijdrage is gericht op de zussen zoals Huygens hen laat figureren in zijn werk: welke functie deelt hij hun toe in zijn publicatie? Met andere woorden: welk publiek beeld creëert de dichter van zijn zussen, en waarom doet hij dat? Om die vraag te beantwoorden wordt ingegaan op de

1 Over de opdracht van de bundel als geheel aan Heinsius, zie Schenkeveld-Van der Dussen, 'Otium en Otia' (Lit.); Blom, 'Solliciteren met poëzie' (Lit.). De drukgeschiedenis van de *Otia* is behandeld in Huygens, *Nederlandse gedichten* (Lit.), dl 2, p. 41-72.

verhouding tussen Huygens en zijn zussen in het gezin, op hun persoonlijke situatie bij het moment van publiceren van de *Otia*, en op het bijzondere karakter van de afdeling Franse en Italiaanse gedichten die aan hen wordt opgedragen.

Meisjes en jongens in het gezin Huygens

Er bestaat een uniek venster op het gezinsleven en de kindertijd van de Huygensen. Zowel de jonge jaren van Constantijn zelf, te midden van zijn broer en vier zussen, zijn in aantekeningen vastgelegd, als die van de tweede generatie, de vijf kinderen van Constantijn. Degene die beschrijft, is de *pater familias*, achtereenvolgens Christiaan Huygens sr. en Constantijn.[2] In de gezinsaantekeningen van de hand van Christiaan worden zijn zes kinderen geportretteerd op een manier die doet denken aan het fotoalbum van ouders van nu: bij ieder volgend kind neemt de toegemeten ruimte af. Het oudste kind, Maurits, vult twee pagina's, nummer twee, onze Constantijn, krijgt anderhalve pagina, totdat aan de jongste, Constance, een stukje wordt besteed van nog geen tien regels. Toch is de afname van observaties niet echt geleidelijk. Er is een onmiskenbare cesuur tussen de portretten van de jongens en die van de meisjes. In de relatief uitvoerige stukken over de zoons worden kinderen van vlees en bloed beschreven, met aanleg, uiterlijk, ontwikkelingen en voorkeuren, maar bij de vier zussen wordt eigenlijk alleen verteld over de geboorte, de dag en het tijdstip, en de gegevens over de doop: wie als peters optraden en wat hun geschenken waren.

Diezelfde scheve verhouding tussen de informatie over de jongens en de meisjes is zichtbaar in de gezinsaantekeningen van de volgende generatie. Ook hier, als Constantijn de pen voert, loopt de ruimte voor de kinderen terug naarmate het volgnummer oploopt. Tegelijk is er weer een wezenlijk verschil in de aard van de observaties bij de oudste vier enerzijds, de jongens, en anderzijds het jongste kind, dochter Susanna. Zijn de jongens jaar na jaar gedetailleerd te volgen in hun fysieke groei, hun vorderingen en ontwikkelingen, Susanna wordt met grove kwast geportretteerd in een algemeen kenschetsende, panoramische beschrijving.

In de autobiografie *Mijn leven verteld aan mijn kinderen* is de informatieverdeling over de respectievelijke seksen nog schever. Waar Huygens terugblikt op zijn jeugd, in het eerste boek van het omvangrijke Latijnse gedicht, toont hij zijn oudere broer ten voeten uit. Er wordt verteld hoe Maurits zijn leven redde, toen die in paniek zijn vader wist duidelijk te maken dat de kleine Constantijn met zijn hoofd was klemgeraakt tussen de spijlen van het haardscherm en bijna vlam vatte. Ook is Maurits doorlopend aanwezig in de driehonderd verzen over de opvoeding in het ouderlijk huis; de broers doorliepen zij aan zij de diverse vakken en vaardigheden waarbij onderlinge competitie de

2 De aantekeningen over de kindertijd van beide generaties, die zich bevinden in de UB Leiden, zijn in 1987 gepubliceerd onder de titel 'De jongelingsjaren van de kinderen van Christiaan en Constantijn Huygens' door A. Eyffinger en A.R.E. de Heer in A. Eyffinger (red.), *Huygens herdacht. Catalogus bij de tentoonstelling in de Koninklijke Bibliotheek ter gelegenheid van de 300ste sterfdag van Constantijn Huygens*. 's-Gravenhage 1987, p. 76-166.

twee niet vreemd was. Gezamenlijk zijn ze ook geportretteerd in hun Leidse studententijd, al moest Maurits eerder afhaken om zijn vader te gaan assisteren in de Raad. Het tweede boek van de autobiografie geeft daarenboven een indringende necrologie over Maurits, waarbij de broer stervend wordt opgevoerd en zijn laatste woorden in de directe rede tot Constantijn uitspreekt. Een dergelijk monument is er in de tekst ook voor Huygens' beide ouders en voor zijn echtgenote Susanna van Baerle. Maar wie op zoek gaat naar Elisabeth, Geertruyd, Catharine en Constance komt bedrogen uit. Tegenover de veelheid aan informatie over de andere leden, en zeker in contrast met de broer, steken de gegevens over de zussen summier af. Dat het gezin ook vier meisjes heeft geteld, geeft Huygens' autobiografie eigenlijk alleen terloops te kennen, in een viertal verzen verspreid over het hele gedicht. Ze krijgen naam noch gestalte.[3]

De geconstateerde onbalans in de gezinsaantekeningen en in *Mijn leven* wijzen op een verschil in status en functie van jongens en meisjes binnen de familie, zelfs bij de over het algemeen relatief vooruitstrevende Huygensen. De opvoeding van beide seksen verschilt navenant. Tegenover de ambitie van een aanzienlijke publieke loopbaan waarvoor de jongens naar maximaal vermogen werden opgeleid, staat een beperkter traject voor de meisjes. Om die reden komen zij niet uit de verf in Huygens' autobiografie, die voornamelijk (de weg naar) het publieke kapitaal van de familie etaleert. En het verklaart ook waarom de meisjes minder zichtbaar zijn in de gezinsaantekeningen. Want die zijn bij uitstek gefocust op de opvoeding, en de weg 'vanuit de schaduw naar het groote licht' van een publiek ambt. Het is de vader zelf die, na de uitvoerige beschrijvingen van zijn zoons, vanuit dat gegeven het veel beknoptere portretje van zijn dochter toelicht. Haar beschrijving behoeft volgens hem geen omhaal van woorden, aangezien ze toch geen bijzonder opvoedingscurriculum doorloopt: 'doordien in hare opvoedinghe geene sonderlinghe ordre van discipline en heeft dienen gehouden te werden.'[4] Huygens voegt eraan toe dat zijn dochter Susanna de aanleg niet ontbeerde – ze was juist 'seer gauw van apprehensie' – maar het was eenvoudigweg geen doelstelling om haar op te kweken tot een uitzonderlijke vrouw als Anna Maria van Schurman:[5]

> men konde een' Schurmann van haer konnen maken, haddemense willen op dat fatsoen onder handen nemen, maer en was noyt mijne genegentheit, om yet anders daervan als een geschickt ende niet ignorant meisken op te voeden.

Het zal je vader maar wezen, die met deze redenatie verklaart waarom er van jou toch zo weinig foto's zijn. Het meisje wordt niet opgeleid voor een publiek ambt, noch tot *femme de sagesse*, maar tot een geschikte echtgenote. Een goede 'carriere' op de huwelijksmarkt is misschien wel de beste omschrijving van het oogmerk van haar opvoeding. Daartoe leerde de dochter goed lezen en schrijven, zingen en klavecimbel spelen, handwerk zoals naaien, spinnen en borduren, en voor de conversatie op niveau wat Frans. Dat gold voor Susanna precies zoals destijds al voor Huygens' zusjes.

3 Huygens, *Mijn leven verteld aan mijn kinderen* (Lit.), boek 1 vs. 542 en 834; boek 2 vs. 432 en 441.
4 Huygens, 'De jongelingsjaren', cap. 191.
5 Huygens, 'De jongelingsjaren', cap. 191.

Carrière

Laten we eens zien wat er van je wordt, als je ten huize van de familie Huygens tot een 'geschikt ende niet ignorant meisken' wordt opgevoed. Geertruyd, de oudste van de twee zussen (10 juli 1599-4 juni 1680; afb. kleur 11), trouwt op 32-jarige leeftijd met Philips Doublet. Diens familie is net als de Huygensen afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden. De gelijkenis gaat nog verder, want in het protestantse Noorden vestigen zij zich eveneens rond de generaliteitscolleges in Den Haag. Daar groeit gestaag hun positie en kapitaal. Doublet tooit zich met de adellijke Zeeuwse titel Heer van St. Annaland (zoals Huygens tegen forse betaling Heer van het Gelderse Zuylichem wordt). En hij is in Den Haag een van de allerhoogste ambtenaren van de Republiek, Ontvanger-Generaal van de Unie. Dat is bepaald geen slechte partij. Het huwelijk promoveert Geertruyd tot Vrouwe van St. Annaland en brengt haar en de familie Huygens kapitaal in brede zin: aanzien en vermogen in roerend en onroerend goed. De waarde van de partij blijkt eens te meer wanneer in de volgende generatie de band tussen Huygens en Doublet gedoubleerd wordt. Dan is naast zus Geertruyd ook Huygens' dochter Susanna getrouwd met een Philips Doublet, respectievelijk senior en junior.[6]

De andere zus, Constance (1602-1667), maakt van hetzelfde laken een pak. Ook zij trouwt met een Zuidelijke immigrant en ambtenaar uit het Haagse milieu, David le Leu de Wilhem. Deze echtgenoot bekleedt weliswaar een iets minder aanzienlijke functie dan Doublet, maar de partij past toch volmaakt bij de status van de familie Huygens. Want De Wilhem is secretaris en raad van prins Frederik Hendrik, net zoals Huygens.[7] Sterker nog, zij delen niet alleen het ambt, maar ook de woning. Het gezin van Constance en David le Leu de Wilhem leeft enige tijd gezamenlijk met Huygens aan de Lange Houtstraat en in diens stadspaleisje *Domus* aan het Plein.

In hun 'carriere' zijn beide zussen dus terechtgekomen waar de ambitie van huis uit op gericht was. Ze dragen ieder op hun manier een steentje bij aan de sociaal-economische verankering en positionering van de familie Huygens in het Haagse ambtenarenmilieu, niet door zelf een aanzienlijk publiek ambt te bemachtigen zoals de jongens in het gezin, maar door hun eigen vrouwelijk kapitaal, onder meer opgebouwd in de opvoeding, succesvol te 'matchen' met dat van de aangetrouwde partij.

6 Zie ook P.J.A.N. Rietbergen, 'Den Haag, 20 april 1660: de bruiloft van Susanna Huygens', in: *De Zeventiende Eeuw* 3.2 (1987), p. 181-189.

7 David le Leu de Wilhem stamt uit een Zuidelijk koopmansgeslacht dat zich in Amsterdam vestigde. Hij studeerde in Franeker en Leiden, en maakte met het oog op de handel in de Levant samen met hoogleraar Jacob Golius een reis naar het Nabije Oosten. Hij schonk aan de Leidse universiteit een mummie en andere *Egyptiaca*, die nog steeds deel uit maken van de collectie in het Rijksmuseum van Oudheden. Naderhand werd hij lid van de Raad van Brabant en kwam langs die weg aan zijn positie op de secretarie van de Prins. Zie C.C. Valkenburg, 'Het regentengeslacht (Le Leu) de Wilhem', in: *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* 25 (1971), p. 132-180.

Vrijen

De huwelijkspartij speelt in het gezin van de Huygensen een buitengewoon zwaarwegende rol. Zo geeft Huygens' autobiografie van zijn jonge jaren, *Mijn jeugd*, een uitvoerige genealogie waarin huwelijken en verwantschappen in voorgaande generaties tot in de haarvaten worden geanalyseerd op hun betekenis en bijdrage aan de reputatie van de eigen familie. Hetzelfde gebeurt in *Mijn leven*, de grote autobiografie. Als de dichter in boek 2 zijn huwelijk met Susanna van Baerle bezingt, prijst hij in vs 364-370 zijn echtgenote in een catalogus van huwelijksdeugden:

> Meer dan jou had God me in Zijn grootste goedheid nooit kunnen schenken: van goeden huize, op huwbare leeftijd, mooi, zedig, wijs als geen andere vrouw en gezegend met een rijkdom aan gaven die de hoogste deugd in mannen evenaart, ja het toonbeeld van deugd dat niemand ook maar iets afgezwakt of aangevuld zou wensen.

De verzen creëren het beeld van een exemplarische huwelijkskandidate in de letterlijke zin van het woord. Dat stemt trouwens overeen met het expliciete oogmerk van de auteur, dat hij zijn eigen levensbeschrijving, waaronder het huwelijk en de aangetrouwde partij, ten voorbeeld stelt aan zijn nageslacht. Over de keuze van de huwelijkspartners is in het gezin Huygens dan ook veel te doen geweest. Het lijkt er sterk op dat iedereen zich op dit punt met elkaar bemoeit. Het geluk wil dat we juist (en uitsluitend) uit de fase dat diverse leden van het gezin aan het 'vrijen' gaan, correspondentie hebben van de zussen in Den Haag met hun broer.[8] Constantijn verblijft dan, begin jaren twintig van de zeventiende eeuw, herhaaldelijk in Engeland als secretaris van Nederlandse gezantschappen en onderhoudt het contact met het ouderlijk huis, vader en moeder evenzeer als broer en zussen, door middel van brieven. Het gesprek tussen de jonge twintigers gaat voor een groot deel over vrijen. Allereerst Huygens zelf. De brieven die hij stuurt vertellen, geheel *in character*, dat hij constant vreselijk druk is met belangrijk werk. Maar intussen weten de zussen wel beter. Want er is zojuist een vriend teruggekeerd uit Engeland, en die meldt dat hij 'broer' Huygens in heel Londen gezocht had, maar nergens kon vinden. Geertruyd veronderstelt daarop dat meneer vast en zeker bij de meiden zat. Plagerig demaskeert ze hem, in prachtig direct Nederlands:

> dat hij jou gare gesproke sou hebbe toen hij te Lonne [Londen] was maer kost je noo[i]t vinden; je waert altijt bij de juffers. Dat gaet seker al wel, vaer. We meende dat je soo veel te doen hat, en sit je soo den heelen dach bij de moers en kijckt. Dats al proper. (Afb. 1).[9]

In hoeverre Geertruyds inschatting overeenkomt met het werkelijke doen en laten in Londen, valt vooralsnog niet te achterhalen. Maar het wijst erop dat vrijen een *issue* is voor de broers en zussen. Dat wordt bevestigd door de serieuzere liefdesaffaire die te-

8 Drie brieven van Geertruyd en drie van Constance zijn opgenomen in Worp, *Briefwisseling* (Lit.) I, resp. nummer 133, 135, 174 en nummer 134, 146, 188. Alle zes dateren uit het jaar 1622. Twee hiervan zijn opnieuw uitgegeven in M.B. Smits-Veldt en M. Bakker (red.), *In een web van vriendschap. Brieven van Nederlandse vrouwen uit de zeventiende eeuw*, Amsterdam 1999 [Griffioen], p. 7-9.

9 Worp, *Briefwisseling* I, nummer 135; Geertruyd aan Constantijn Huygens, ongedateerd maar ontvangen op 17 maart 1622.

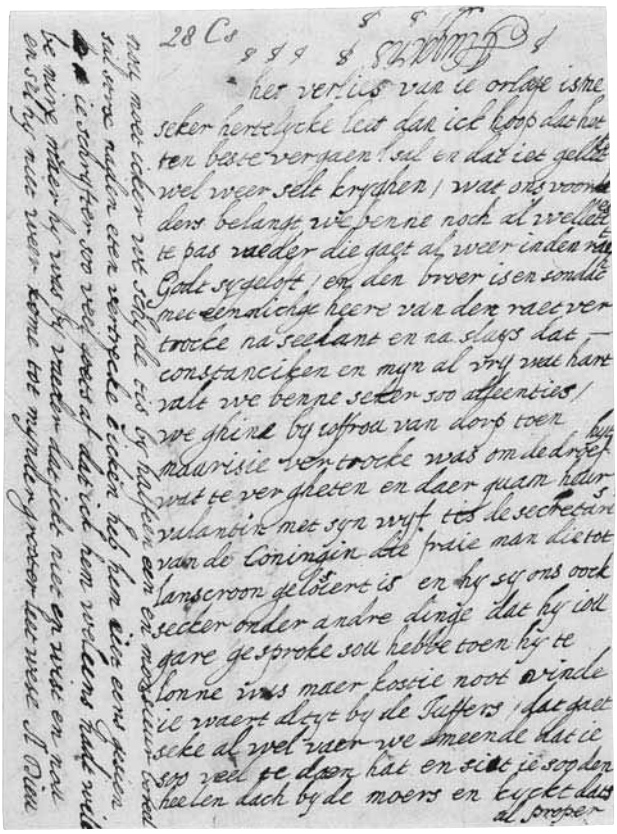

Afb. 1 Geertruyd Huygens aan haar broer in Londen (geadresseerd 'À Monsieur Constantin Huygens à Londres'), ongedateerd maar ontvangen op 17 maart 1622. UB *Amsterdam, sign: hss.-mag 28 Cs, met dank aan de conservator Handschriften, prof.dr. Jos Biemans.*

gelijkertijd speelt in Den Haag. Daar gaat het om de huwelijksplannen van broer Maurits. De oudste in het gezin dingt sinds enige tijd naar de hand van een jongedame. Ze is een mooie verschijning, bepaald 'geschikt ende niet ignorant', welopgevoed en van goeden komaf. Alleen, ze is ongenaakbaar. In het moeizame veroveringsproces schiet het hele gezin te hulp. Vader doet een poging per brief. Hij prijst het meisje om haar vele kwaliteiten en verzekert haar dat ze met open armen ontvangen zal worden in zijn gezin, 'daer vader en moeder, bruer en susters u allen eere, vruntschap, dienst souden bewijsen, tracteren en dat, zoo veel, ja meer als in eenich ander huys oft familie'.[10] Moeder stelt het huis open en organiseert een logeerpartij. En de twee zussen doen hun best wanneer het meisje daadwerkelijk op bezoek komt. Hun rol is van groot belang in de vrijage: 'mes soeurs peuvent beaucoup faciliter l'affaire', dirigeert Huygens op afstand de gang van zaken.[11] Zij zijn het die als vriendinnen op vertrouwelijk voet met de beoogde bruid kunnen praten over Maurits. 'Se is seer op myn gestelt' analyseert Constance, 'waer het maer half soo seer op hem'. De analyse klopt, want alle inspanningen

10 Zie Huygens, *Mijn leven verteld aan mijn kinderen*, dl 2, p. 259.
11 Worp, *Briefwisseling* I, nummer 169; Huygens aan zijn ouders, 10 aug. 1622.

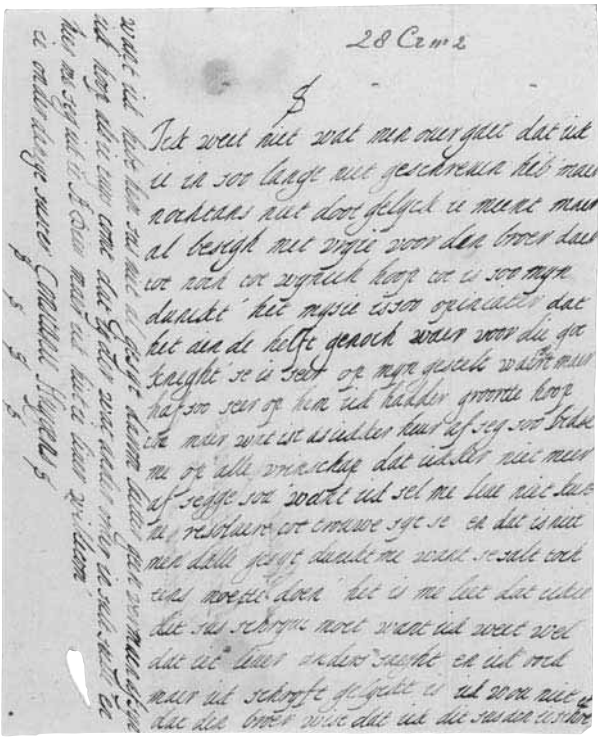

Afb. 2 Constance Huygens aan haar broer Constantijn in Londen (geadresseerd 'À Monsieur Huygens à Londeres'), ongedateerd maar ontvangen op 25 oktober 1622. Collectie UB *Amsterdam, sign: hss.-mag. 28 Cr nummer 2.*

van de zussen ten spijt, zijn er geen warme gevoelens voor Maurits. Als ze in haar rol als koppelaarster een beetje duwt of zelfs maar voorzichtig over het huwelijk begint, kapt het meisje het onderwerp resoluut af, omdat ze, in Constances woorden aan haar broer, nooit van haar leven wil trouwen: 'As ick er heur af seg [over spreek], soo bid se me op alle vrinschap, dat icker niet meer af segge sou, want ick sel me leve niet kunne resolvere tot trouwe, syt se' (Afb. 2).[12]

Hoezeer de zussen een rol hebben in de vrijage van hun oudste broer vertelt ook een brief van de hand van Geertruyd. Die ventileert geëmotioneerd haar teleurstelling en woede over de afwijzing, nu er zoveel moeite en geld gespendeerd is aan haar bezoek. Alles is uit de kast gehaald: 'je saecht je leeve sulken spul niet: we liete al sien watter te sien was'.[13] Ze hebben uitstapjes met haar gemaakt naar Scheveningen om een visje te gaan eten met geconfituurde vruchten; thuis hebben ze de logeerkamer met nieuwe zijden behangsels versierd en het bed van de gast met draperieën verfraaid, alsof er een ambassadeur te logeren kwam. 'Al schreef ick de heelle nacht', verzucht Geertruyd, 'noch sou ick te kort komme, om je al te verhaelle wat we r al gedaen hebbe'.

12 Worp, *Briefwisseling* I, nummer 188, Constance aan Constantijn Huygens, ongedateerd maar ontvangen op 22 oktober 1622.

13 *Briefwisseling* I, nummer 174, Geertruyd aan Constantijn Huygens, zonder datum, maar ontvangen op 7 september 1622. Hertaald uitgegeven in M.B. Smits-Veldt en M. Bakker, *In een web van vriendschap* (n. 8), p. 8-9.

Toch blijven de zussen tot het allerlaatst, wanneer Maurits zelf de hoop al heeft laten varen, werken aan een wending ten goede. Zo groot is het belang in deze vrijage. Er is, aldus Geertruyd, niet voor niets zoveel in de huwelijkskandidate geïnvesteerd, geld evenzeer als inspanningen. Dat de zussen zo betrokken en vasthoudend zijn, kenmerkt hun pragmatische, sociaal-economische visie op vrijen en het daaruit voortkomende huwelijk. De beoogde bruid kan eenvoudigweg niet opgegeven worden, want ze betekent winst voor de familie. Geertruyd beschrijft het bijna in de taal van een ondernemer: 'nochtans dienne we se te hebbe; tis recht een mysie dat ons dient; 't waer jammer dat ons een ander 't voordeel af sou sien'.[14] Het is dan ook eigenlijk niet zo vreemd dat, wanneer Maurits' vrijage stukloopt, de winst toch behouden wordt voor de familie. De grote investeringen renderen op termijn via de andere broer. Want de huwelijkskandidate die zei niet te kunnen 'resolveren tot trouwe', is Susanna van Baerle. Een paar jaar later verrijkt ze de familie als de gedroomde partij van de jongere broer, Constantijn.

Franse en Italiaanse gedichten voor Geertruyd en Constance

En de zussen zelf? Zijn die als twintigers ook aan het vrijen? Voorzichtige schattingen wijzen uit dat de grootste groep bruiden in zeventiende-eeuws Holland vrijt en in het huwelijk treedt tussen 24 en 28 jaar.[15] Mogelijk is het voor Geertruyd en Constance, respectievelijk 23 en twintig, nu net te vroeg en doen ze nog niet mee in het spel van de liefde. Ze staan er in ieder geval zelf nuchter tegenover in de brieven. Als Geertruyd haar broer bijpraat over de situatie van haarzelf en haar zus, maakt ze zich niet druk dat er nog niemand op de stoep staat: 'Vrijers aengaende verschijnt er voor ons niemandalle tot noch toe; wat er noch komme sel, weet ik niet. We benne in een sobre staet wat de knechies angaet, maer 't is geen noot, we selle der niet om treure.'[16] Al constateert Geertruyd dat er van feitelijke vrijage geen sprake is, toch valt er in haar woorden tegelijk te lezen dat zoiets er wel aan zit te komen. Vrijen begint in deze fase ook voor de meisjes een zaak van belang te worden.

Dat de zussen de huwelijksmarkt opgaan, is een belangrijk moment in hun eigen leven evenzeer als het, getuige het geval van Maurits, het hele gezin bezighoudt. De verbintenissen die ze zullen aangaan, dragen immers bij aan de reputatie en het kapitaal van de familie Huygens. Het moet dan ook in dat perspectief gezien worden dat de twee zussen in 1625, een kleine drie jaar na de hierboven aangehaalde woorden van Geertruyd, bij de publieke aanbieding van de *Otia* door Huygens over het voetlicht

14 Worp, *Briefwisseling* I, nummer 174, Geertruyd aan Constantijn Huygens, zonder datum, maar ontvangen op 7 september 1622. Hertaald uitgegeven in M.B. Smits-Veldt en M. Bakker, *In een web van vriendschap* (n. 8), p. 8-9.

15 D. Haks, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw. Processtukken en moralisten van het laat 17de- en 18de-eeuwse gezinsleven*, Assen 1982, p. 128.

16 Worp, *Briefwisseling* I, nummer 174, Geertruyd aan Constantijn Huygens, zonder datum, maar ontvangen op 7 september 1622. Hertaald uitgegeven in M.B. Smits-Veldt en M. Bakker, *In een web van vriendschap* (n. 8), p. 8-9.

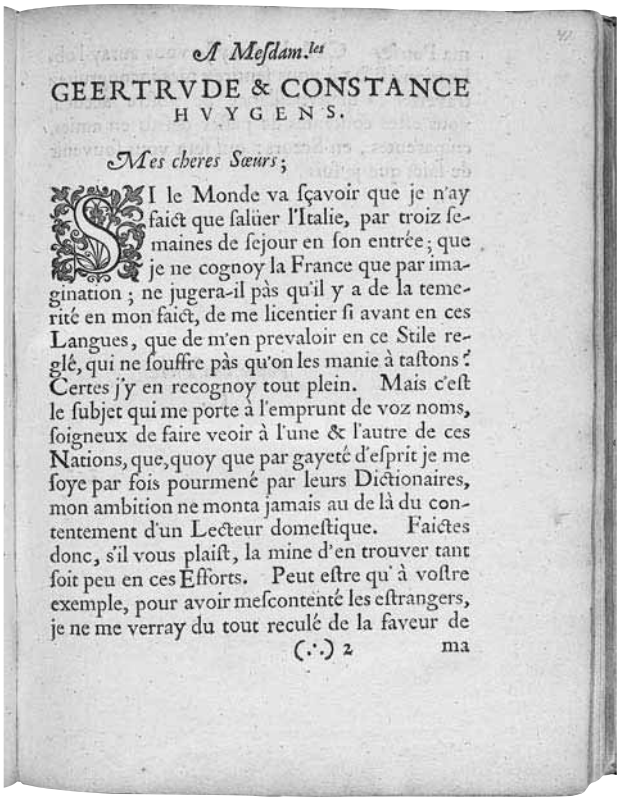

A Mesdam.les
GEERTRVDE & CONSTANCE
HVYGENS.

Mes cheres Sœurs;

SI le Monde va sçavoir que je n'ay faict que saluer l'Italie, par troiz semaines de sejour en son entrée; que je ne cognoy la France que par imagination; ne jugera-il pàs qu'il y a de la temerité en mon faict, de me licentier si avant en ces Langues, que de m'en prevaloir en ce Stile reglé, qui ne souffre pàs qu'on les manie à tastons? Certes j'y en recognoy tout plein. Mais c'est le subjet qui me porte à l'emprunt de voz noms, soigneux de faire veoir à l'une & l'autre de ces Nations, que, quoy que par gayeté d'esprit je me soye par fois pourmené par leurs Dictionaires, mon ambition ne monta jamais au de là du contentement d'un Lecteur domestique. Faictes donc, s'il vous plaist, la mine d'en trouver tant soit peu en ces Efforts. Peut estre qu'à vostre exemple, pour avoir mescontenté les estrangers, je ne me verray du tout reculé de la faveur de

(.·.) 2 ma

Afb. 3 Constantijn Huygens' opdracht van het boek met Franse en Italiaanse gedichten in zijn bundel Otiorum libri sex.
Collectie: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek.

worden gebracht. Daar voert hij ze op, zijn *chères soeurs,* als juffers in ongebonden staat: *mesdemoiselles* Gertrude en Constance. Zoals Huygens ze presenteert, zijn ze bepaald niet van de straat. De afdeling die hij hun opdraagt bevat immers zijn poëzie in de moderne vreemde talen, Frans en Italiaans. Hij heeft volgens de opdracht niet de ambitie om met deze gedichten furore te maken in de respectievelijke buitenlanden, maar draagt ze aan de zussen op als *lecteurs domestiques*, representanten van de Nederlandse bevolking die hun vreemde talen beheersen.[17] Het beeld dat daarmee ontstaat, is dat de twee goed geschoold zijn tot allerminst 'ignorante meiskens'. Dat klopt voor zover het de Franse taal betreft. En een schitterend bewijs daarvoor is het persoonlijke exemplaar van de *Otia* uit het bezit van Constance. Haar handgeschreven *ex libris* voorin de bundel correspondeert met de taal van Huygens' opdracht aan haar en leest: 'Constance obtient' (Afb. 4).[18] Maar het Italiaans kent geen van de twee zussen, en de gedichten in die taal blijven voor hen een gesloten boek.

Verder suggereren juist deze twee talen een bepaalde sociale *standing*. Frans en Itali-

17 Zie de opdracht aan de zussen met vertaling als appendix bij dit artikel opgenomen.
18 Het bijzondere exemplaar van de *Otia* is thans in persoonlijk bezit van dr. Ad Leerintveld, die ik dank voor deze informatie.

Afb. 4 Eigenhandig ex libris door Constance Huygens in haar exemplaar van de dichtbundel Otiorum libri sex *van haar broer Constantijn. Collectie: Ad Leerintveld, Heemstede.*

aans zijn gedistingeerd en doen het goed in de conversatie op niveau. Dit deel van hun imago wordt bekrachtigd door de inhoud van de gedichten die zij ontvangen. Te midden van de eerste afdeling vol doorwrochte en geleerde Latijnse composities, en de derde afdeling met religieuze Nederlandstalige verzen, is de aan de zussen opgedragen poëzie in boek 2 licht van toon, elegant en speels. In deze afdeling wordt hoffelijk gedanst en gezongen; de opening bestaat uit de teksten van twee 'koninklijke' balletten 'La Bergerie de la Haye' en 'Ballet presenté à la Reine de Boheme à la Haye',[19] terwijl er ook tekstcomposities zijn opgenomen op liederen die het vooral in hogere kringen goed deden, zoals 'Susanne un jour'. Bovendien is de thematiek van de afdeling overwegend petrarkistisch-amoureus. Van de tien Franse gedichten hebben er zes de liefde als onderwerp, bij de Italiaanse gedichten is dat twee uit vier.[20] Kortom, als er iets in de *Otia* getuigt van hoofse vrijage, dan is dat wel deze afdeling met Franse en Italiaanse gedichten die hij zijn zussen aanbiedt. Daar komt ten slotte nog bij dat de zussen bij de opening van deze amoureuze afdeling niet alleen worden gepresenteerd als welopgevoed, hoffelijk en smaakvol, maar ook als eerbaar. Want op een waarlijk hoofse wijze

19 Zie voor dit laatste de bijdrage van Akkerman elders in deze bundel.

20 Amoureuze poëzie in de Franse gedichten: de genoemde twee balletten, 'Susanne un jour, Acrostique à dam.le Agnes de Keteler, Sur le reffrain d'un Eccho' en 'Sur un Brasselet d'Ambre Blanc'. In de Italiaanse poëzie: de twee complementerende verzen 'In disgratia dell'Ecc.mo Signor Morosini, Amb.r Veneto. Alla sua Dama' en 'In gratia d'istesso Sig.r Amb.r Alla medesima', een tweeluik dat in de trant van Petrarca de zegeningen en kwellingen van de liefde bezingt.

sluit Huygens de dedicatie af. Mochten er, aldus de opdracht, zaken in de poëzie ter sprake komen die voor de zusters de grenzen van hun decorum overschrijden, dan zullen zij zo goed zijn om dat hier, in het geval van hun broer, misschien door de vingers te zien. In het Frans klinkt het allemaal zoveel eleganter:

> C'est de quoij je vous auray l'obligation, si là où vous sentirez mez incongruitez traverser la bienvueillance de vostre accueil, vous estes contentes de passer dessus en amies, en parentes, en Soeurs: qui sera vous souvenir de faict que je suis Vostre tres humble frere […].[21]

Tot besluit

De dedicatie van boek 2 van de *Otia* aan de zussen Geertruyd en Constance is in letterlijke zin minstens voor de helft onzin, omdat de meisjes geen Italiaans beheersen. Maar vanuit sociaal-economische perspectief is de strategie om hen bij de publieke presentatie te betrekken, een boeiende gebeurtenis. Er is in deze verpubliekelijking van privéaangelegenheden een agenda actief, die twee dingen tegelijk bewerkstelligt. Ten eerste draagt de expositie van het gezin bij aan de familienaam. Alle Huygensen die figureren, schragen met de hun toegedichte deugden en kwaliteiten de reputatie van het geslacht. Moeder Susanna Hoefnagel wordt gekoppeld aan de religieuze afdeling, want zij is het, volgens de betreffende dedicatie, die vanaf de vroegste jeugd voor alle kinderen in het gezin als moreel anker fungeerde. Broer Maurits en indirect ook vader Christiaan zijn gekoppeld aan de Zedeprinten. Dat is de serie gedichten die het meest in de maatschappij staat. Het zijn immers scherpe portretten van typen in de samenleving, waarbij nog komt dat het uitvoerig belichte type van de hoveling een krachtig accent geeft aan Huygens' eigen publieke imago. In die lijn laat ook boek 2 zien dat de Huygensen van goeden komaf zijn; de zussen zijn, zoals Huygens ze afschildert, het levende bewijs van de degelijke opvoeding die binnen de muren van dit huis is gerealiseerd.

Tegelijk werkt het door Huygens gecreëerde imago ook in het voordeel van de meisjes zelf in hun actuele levensfase. Het beeld dat de dedicatie overbrengt, is dat van gedistingeerde juffers, goed onderlegd en eerbaar. De inhoud van de aan hun opgedragen gedichten ondersteunt dat beeld door de vertoning van de liefde in een hoofse setting. In de verzamelbundel *Otia*, kortom, is boek 2 de poëzie die in presentatie en inhoud appelleert aan vrijers, niet aan echtelieden. Het is om die reden de vraag of de meisjes de afdeling opgedragen zouden hebben gekregen als ze al getrouwd waren geweest.

En zo doet Huygens met de opdracht van de Franse en Italiaanse gedichten aan zijn zussen Geertruyd en Constance, in feite wat zijn vader, moeder en zussen deden toen ze de oudste broer Maurits probeerden te helpen aan een waardevolle echtgenote. Om dat doel te bereiken gaat Constantijn Huygens echter niet de 'gewone mensen-weg'.

21 Mijn eigen vertaling: 'Er is reden dat u mij aan zich zult verplichten wanneer u op plaatsen waar mijn ongepastheden de welwillendheid van uw ontvangst naar uw gevoelen met voeten treden, zich zult willen vergenoegen om daaroverheen te stappen als vriendinnen, als familie, als zusters. En dat is: te beseffen dat ik ben uw zeer nederige broer.'

Hij stuurt geen smeekbrieven, behangt geen logeerbedden met zijden draperie en gaat op Scheveningen geen visjes eten met confituur. Hij is een briljante dichter en zet zijn artistieke publicaties ook nog eens strategisch in, als een sociaal instrument.

Abstract – This article studies the particular relationship between Huygens and his two sisters, Gertrude and Constance, focusing on the question how these intimae are presented to the outside world in the strongly self-fashioning debut volume Otia *(1625). The study analysis the position and status of girls in the Huygens family, as compared to boys, and elaborates on the theme of love affairs (in Dutch: vrijage) which is most actual for both the sisters and their brother, who are all blossoming in their marriageable age at the time of publication. What strategies does the poet apply in his book to picture these precious family treasures?*

Appendix

Huygens' opdracht van boek 2 van de *Otia* aan zijn twee zussen, vertaling Frans Blom

A MESDAM.les GEERTRUDE ET CONSTANCE HUYGENS
Mes chères Soeurs;
Si le Monde va sçauoir que je n'ay faict que salüer l'Italie, par troiz sepmaines de sejour en son entrée; que je ne cognoy la France que par imagination; ne jugera-il pas qu'il y a de la temerité en mon faict, de me licentier si avant en ces Langues, que de m'en prevaloir en ce Stile reglé, qui ne souffre pas qu'on les manie à tastons? Certes j'y en recognoy tout plein. Mais c'est le subjet qui me porte à l'emprunt de voz noms, soigneux de faire veoir à l'une et l'autre de ces Nations, que, quoy que par gayeté d'esprit je me soije parfois pourmené par leurs Dictionaires, mon ambition ne monta jamais au de là du contentement d'un Lecteur domestique. Faictes donc, s'il vous plaist, la mine d'en trouver tant soit peu en ces Efforts. Peut estre qu'à vostre exemple, pour avoir mescontenté les estrangers, je ne me verray du tout reculé de la faveur de ma Patrie. C'est de quoij je vous auray l'obligation, si là où vous sentirez mez incongruitez traverser la bienvueillance de vostre accueil, vous estes contentes de passer dessus en amies, en parentes, en Soeurs: qui sera vous souvenir de faict que je suis Vostre tres humble frere,
C.

Aan mejuffrouwen Geertruyd en Constance Huygens
Mijn lieve zussen,
Als de wereld te weten komt dat ik Italië slechts begroet heb tijdens een verblijf van drie maanden in de voorhal, en dat ik Frankrijk alleen maar ken in mijn gedachten, zal men dan niet menen dat er onbezonnenheid in schuilt dat ik me zoveel in die twee talen veroorloof en mijn weg ga in die strak geregelde kunst, die eigenlijk niet duldt dat men er op goed geluk mee aan de slag gaat? Dat erken ik maar al te goed. Maar dat is ook de reden die me ertoe brengt jullie namen hier te gebruiken, om te laten zien aan elk van beide landen dat ik weliswaar soms blijmoedig door hun woordenboeken heb gewandeld, maar dat mijn ambitie nooit hoger heeft gelegen dan mijn Nederlandse lezers te plezieren. Doen jullie dus alsjeblieft net alsof jullie een beetje plezier beleven aan mijn inspanningen. Dan zal ik misschien de buitenlandse lezers mishagen, maar onder mijn landgenoten dankzij jullie voorbeeld niet alle gunst verliezen. Er is reden dat u mij aan zich zult verplichten wanneer u op plaatsen waar mijn ongepastheden de welwillendheid van uw ontvangst naar uw gevoelen overschrijden, zich zult willen vergenoegen om daaroverheen te stappen als vriendinnen, als familie, als zusters. En dat is: te beseffen dat ik ben uw zeer nederige broer,
C.